

Ember tervez

Szöveg: Smid Róbert

Bár Térey Jánost elsősorban a drámai, illetve a verses regény műfájának modernizálása miatt szokták a kritikusok a kortárs magyar irodalom meghatározó alkotójaként emlegetni, posztumusz verseskötete ismét bizonyítja, hogy költői életműve sem kevésbé jelentős teljesítmény a jelenkori líra színterén. A *Nagy tervekkel jöttem Rosmersholmba* ugyanis idő előtti szintézise annak a komplex versbeszédnek, amely a születésekor Ady Endre költészetéhez nyúlt vissza. Térey nemcsak az Ady-líra látszólag közvetlen megszólalásait vitte tovább, hanem azt a nem feltétlenül egyértelmű iróniát is, amely lehetőséget ad a lírai éntek, hogy különféle beszédmódokkal azonosuljon.

A Rosmersholm-kötetben a Térey-nél „tulajdonosi szemléletnek” nevezett megszólalásmód (volt is egy ilyen című versgyűjteménye 1997-ben) egyszerre mutatja fel az ént a nyelv keménykezű birtokosaként, és rendeli alá magát neki azért,

hogy képes legyen különböző karakterek bőrébe bújni – legtöbbször egyetlen versen belül. Ezt az az irónia biztosítja, amelyet a posztmodernhez tartozó avittas dolognak tartanak ma a komolyság hívei. Ők úgy olvassák a Térey-szövegeket, mint amelyek egyértelmű üzeneteket, társadalomkritikát fogalmaznak meg, és ez az értelmezés például a *Kilencvenes évek* című vers listaszerű, az évtized meghatározó eseményeit leltározó szövege kapcsán első látásra valóban megállja a helyét. Ugyanezért volt a közösségi médiában nagy siker az *Udvari kultúra* is, amelyre könnyen ráolvasható, hogy a hatalmi pozíciókban lévőknek címzett kritika. Ámde ugyanilyen könnyen értelmezhető lenne a társadalom- és hatalomkritikusnak mondott beszédmód kifigurázásaként is: „Ha szalonban szerepelsz, / Az is udvari kultúra. / Ahol egy diktál, az már udvar”. Mert ami a kései Adynál már ott volt, és amit Térey átmentett és tökélyre fejlesztett, az pontosan a kettős irónia,

az önmagát felszámoló irónia, amelynél eldönthetetlen, hogy egy kijelentés mennyire maga az ítélet, vagy hogy mennyire inkább az adott kijelentésről mond a versszöveg ítéletet: „Vasalt vagy, úzótt és értelmiségi. / Ott élsz, ahol az irodista az isten, / A sajtó élet vagy halál”. Térey ennek úgy vált a mesterévé, hogy líráját polifonikussá tette, így abban már nem pusztán az irónia szül eldönthetetlenséget, hanem – és az irónia működésétől nem függetlenül – az sem állapítható meg teljes bizonyossággal, hogy kinek a szólamában hangzanak el a versben megtett kijelentések, ennél fogva pedig nehéz hozzászögezni egyetlen beszélőhöz őket. A versbeszéd ezért nem aládúcol egy egységes ént, hanem saját létesülésére irányítja a figyelmet, mint ahogy ez megtörténik a *Fiatal főnök a személyi edzőjével* párbeszédfoszlányaiban is. Vagyis a versekben a megszólalás létrehozza a megszólalókat, akiknek a karaktere ez alapján olvastatja magát egy menedzser, polgár, hivatalnok satöbbi szólamaként. Ezt a polifóniát és szerepjátszást tükrözi a *Régi színészek a kőszínházban*, amely az igazgatóváltás apropóján egy megváltozott hatalmi térben úgy vet fel morális kérdéseket, hogy a moralitásnak a művészetekben a hétköznapi valóságtól eltérő módon történő érvényesülésére hívja fel a figyelmet: „Nem az a kérdés, / Adod-e Poloniushoz az arcodat; / Hanem hogy leszel-e Polonius?”

A kettős irónia még markánsabban van jelen, valahányszor a versek beszélője egy közösség nevében nyilatkozik meg. A veszteség és a trauma megfogalmazása ilyenkor sajátos mélységet kap, mint arról a *Hajdú, a nagykun, a tót meg a jász* és az *Avartalanítod* című mű tanúskodik. Előbbinél az etnikai olvasztótégelyként megjelenő én veszi sorba a szülőföld változásait, utóbbi pedig egyáltalában a mi megképezhetőségének dilemmájával szembesül; azzal, hogy a magyarság huszadik századi sorscsapásai mennyiben önsorsrontások, és mennyiben idegenek – tehát a nem mi – mesterkedései. Hovatovább felveti a kérdést, hogy nem éppen a megélt traumák és a felelősség vállalása

Térey János (1970–2019) József Attila- és Magyar Köztársaság Babérkoszorúja díjas író, költő, drámaíró és műfordító. A magyar verses regény megújítója, költészetében Ady Endre beszédmódjának folytatója. A szépirodalmi élet mellett darabjaival és fordításaival aktív tagja volt a színházi világnak is. Halála után a PIM Digitális Irodalmi Akadémia rögtön posztumusz taggá nyilvánította. Főbb művei: *A valóságos Varsó* (1995), *Drezda februárban* (2000), *Paulus* (2001), *A Nibelunglakópark* (2004), *Ultra* (2006), *Káli holtak* (2018). Legutóbbi (második posztumusz) kötete *Boldogház, Kétmalom utca – Egy civis vallomásai* címmel jelent meg a Jelenkornál 2020 őszén.

lenne-e az, ami a kortárs magyar identitást a leginkább megalapozza az emlékezetpolitikává emelt háritás és törlés helyett. Szintén a Térey-líra eddigi motívumai közé tartozik a város komplex képpé írása, ám Rosmersholm – ellentétben *A valóságos Varsó* (1995) vagy *a Drezda februárban* (2000) kötetben szereplő városokkal – nem a helyi traumák kiterjesztése, hanem a gyorsan globalizálódott világ egyetlen helybe sűrítése. A kötet nyitóverseként az *In situ* úgy használja fel Athént mint Európa antik kulturális eredetének toposzát, hogy egyszersmind érvényteleníti a hagyományt Dél- és Észak-Amerika, illetve a Közel-Kelet toposzainak ugyanabba a térbe és időbe rendezésével. Nem csoda, hogy a záróstrófában az egyik hexameter a saját múltját idegenként szemlélő kultúráról szól: „Attika régi magától sincs / Meghatva, egyébként jól van”.

Posztumusz kötetével Térey a közéleti költészet általa kidolgozott beszédmódjával visszamenőlegesen is értelmezi az életművében addig sikerrel alkalmazott lírai eljárásait. És ha a versek a rajtuk kívüli világról szóló, egyértelmű ítéleteket folyton felfüggesztik is, magáról a költészetéről éppen az ilyesfajta beszéddel mondanak ki igazságokat.

Térey János: Nagy tervekkel jöttem Rosmersholmba. Jelenkor, 2019 ■

Térey János

A hajdú, a nagykun, a tót meg a jász

Amikor bántanak, belesikordul
Egy fölfegyverzett marhapásztor
Idebent.

Amikor hevülök, nagykun lobogás
fűt,
Máskor felvidéki morcosság fa-
gyaszt:
A puszta, a Tátra, belül.

Ha magasat ugrom, velem rugasz-
kodik
A jobbágyosorától megváltott jász,
Aki végső soron perzsa,

Velem mozdul a nyakas, balkáni
hajdú
Arcom pírja magyar ajkú tóté:
Olvasztótégelyük, én...

„Az Ős vagyok, mely sokasodni
foszlik” –
Biztos? A vér és a földrajz a jellemre
nézve
Nem sokat jelent.

Nőcsábásznak mondott nagyapám,
„Cifra” Tóth János
Az Aranybika Szállóba járt kár-
tyázni.
Ahol most a török büfé van a sar-
kon?
Nem, különterembe, tarka civisek
közé,
Amilyen ő is volt.

Nemsokára háború.
A bombát elkerültük.
A bevonuló oroszok
Fölgurították a pincéből az utolsó
hordót,
Berúgtak, és beérték ennyivel.
Tőlünk indultak a hortobágyi tank-
csatába.

Aztán mások elvették a földet,
Beszántották a tanyát,
Gere százados pedig kiszemelte
a házunkat;
A kerten át költöztünk kisebbbe,
szerényebbe.
A hátsó szomszédok, rokonaink,
Fölhnyitották a kerítést,
Úgy utaztak a bútorok a vetemé-
nyesen át.

Negyvenhét éves vagyok,
Mint Ványa bácsi, mikor kiborult,
E férfiak számára különösen veszé-
lyeztetett korban;
Mégis Asztrovhoz húzok,
Mert ő legalább tevékeny és em-
patikus:
Belegondol Afrikába.
Szörnyű hőség! Hogy ott mi lehet.